

Laudatio Petru Vopěnkovi

Magnificence, spectabiles, honorabiles, profesores et doctores, dámy a pánové

V šedesátých letech jsem v pražském planetáriu navštěvoval zajímavý cyklus přednášek pod názvem Cesty moderní matematiky. Z desítky přednášejících si po více než čtyřiceti letech pamatuji jedno jediné jméno: Petr Vopěnka. A vím dokonce i o čem mluvil. Jeho výklad totiž zcela vybočoval z rámce toho, co si posluchač obvykle představoval pod jménem této nepříliš oblíbené školní disciplíny. Snažil se nás, mladé lidi přesvědčit, že matematika není nudné šprtání vzorečků a jejich aplikace, jak nám to vtloukali do hlavy ve škole, ale tvůrčí myšlení a úžasné dobrodružství ducha. Petr Vopěnka byl tehdy mladým docentem (habilitoval se již před třicítkou) a měl za sebou vynikající vědecké výsledky v oboru topologie, které upoutaly pozornost v zahraničí. Později se zabýval teorií množin a matematickou logikou. Počátkem sedmdesátých let jsem se vloudil na jeho seminář na Matematicko-fyzikální fakultě mohl alespoň krátce sledovat jeho výklady. Tehdy Vopěnka předložil alternativní teorii množin a tu později rozpracovával v řadě publikací jako například v *Mathematics in the Alternative Set Theory*, 1979, nebo obsáhlejší *Úvod do matematiky v alternativnej teórii množín*, 1989.

Profesorskou hodnost, schválenou vědeckou radou Univerzity Karlovy v roce 1968, v důsledku nepříznivé politické situace v době normalizace Petr Vopěnka získat nesměl (což napravila až sametová revoluce) a setrvat na akademické půdě mohl jen díky intervenci ruských matematiků. V této situaci by mu jistě nikdo neměl za zlé, kdyby na ponižování a existenční hrozby reagoval tím, že by se stáhl do ústraní a věnoval se pouze své odborné činnosti. To však neučinil. Namísto toho Petr Vopěnka v osmdesátých letech vedl seminář

zaměřený k filosofickým otázkám matematiky, na který zval filosofy, jimž bylo tehdejší politickou mocí zakázáno působit na vysokých školách. Nechyběli mezi nimi ani lidé, kteří i nadále vystupovali veřejně proti tehdejšímu komunistickému režimu – disidenti. Že si tím vysloužil pozornost Státní bezpečnosti netřeba zdůrazňovat.

Po pádu komunistického režimu a prvních svobodných volbách v roce 1990 se Petr Vopěnka stal ministrem školství České republiky a během svého mandátu připravil půdu pro nezbytné reformy našeho vzdělávacího systému. K jeho politickým zásluhám patří i podpora regionálního vysokého školství a dodejme, že i pomoc pedagogická. Té se těší již slušnou řadu let i naše univerzita.

Domníváte-li se, vážené kolegyně a kolegové, že mé laudatio již vyčerpalo všechny zásluhy našeho kandidáta – musím říci, že se mýlíte. Mohl bych pokračovat o jeho vynikajících dílech, která publikoval v letech devadesátých a v novém století. Musel bych zmínit především jeho rozpravy s geometrií, tedy knihu *Úhelný kámen evropské vzdělanosti a vědy* (2000). V dalších spisech se věnoval teorii množin, osudům matematiky ve dvacátém století, filosofickým základům a historii této vědy. Patří sem díla *Podivuhodný květ českého baroka* (1998) , *Meditace o základech vědy* (2001) či z nedávné doby *Pojednání o jevech povstávajících na množstvích* (2009)... K jedinečným edičním počinům, které jsou víc než pouhým příspěvkem k historickému bádání patří Vopěnkou komentované Eukleidovy *Základy* a Al Chvárizmího *Aritmetický a algebraický traktát* (2008). Jsou však dokladem toho, že Vopěnkův příspěvek k filosofii matematiky a k její historii nemá v naší zemi obdoby a jen těžko hledá paralely v Evropě. Proto byl Petr Vopěnka navržen právě Filosofickou fakultou na udělení čestného doktorátu.

Jistě se najdou lidé, kteří si před výlohou knihkupectví plného Vopěkových knih položí otázku: a k čemu vlastně v éře počítačů potřebujeme takové teorie a knihy? Na to je prostá odpověď: k myšlení moji drazí, k myšlení.